

Motion

1978/79: 2572

av Svante Lundkvist m. fl.

med anledning av propositionen 1978/79: 112 om regionalpolitik

I mitten av januari 1979 redovisade en av länsstyrelsen i Södermanlands län tillsatt näringslivsutredning en rapport som beskriver länets akuta problem och svårigheterna på lång sikt.

Anledningen till att utredningen tillsattes var de allt större problemen på länets arbetsmarknad, vilka inte enbart är en konjunkturföreteelse utan i hög grad sammanhänger med länets industristruktur. Utredningen redovisar att under de tre senaste åren har 6 300 arbetstillfällen försvunnit i länet. Detta innebär ett bortfall på 5 %, vilket är den mest negativa utveckling i detta avseende som något län kan uppvisa under treårsperioden. Under samma tid har mer än 4 000 arbetstillfällen försvunnit inom industrin. Mellan augusti 1976 och augusti 1978 ökade arbetslösheten i länet med mer än 50 %. Södermanland tillhör de hårdast drabbade länen när det gäller relativ arbetslöshet. Ca 10 000 personer var vid mars månads utgång arbetslösa eller sysselsatta i någon AMS-organiserad verksamhet. Arbetsmarknadspolitiska insatser till förtag för att undvika friställningar genom utbildning — den s. k. 25-kronan etc. — har relativt sett varit störst i Södermanland av samtliga län.

Den minskade industrisysselsättningen beror bara i ett fåtal fall på rena nedläggningar av större enheter. En mycket stor del av arbetstillfällena försvinner i stället mer i det tysta genom anställningsstopp och s. k. naturlig avgång.

Det som skapar problem i nuet och oro inför framtiden är att en så stor del av arbetstillfällena i länet finns i industribranscher med en ogynnsam prognos. Södermanlands län är exempelvis det enda länet med stort inslag av tre av landets s. k. krisbranscher, nämligen handelsstål, specialstål samt textil- och konfektionsindustri. Gjuteriindustrin med många företag i Södermanland är en annan bransch med stora svårigheter liksom metallmanufakturindustrin med en stark koncentration till Eskilstunaområdet.

Mer än 60 % av de industriarbetande sörmlänningarna arbetar inom branscherna järn-, stål- och metallverk, metallvaruindustri och maskinindustri. I alla dessa branscher finns företag med stora problem och osäkerhet inför framtiden. Länets industri är i hög grad inriktad på tillverkning av relativt enkla och standardiserade produkter. Detta innebär stort bortfall av arbetstillfällen genom fortsatta möjligheter till mekanisering och på grund av en allt hårdare konkurrens från utlandet

och lågprisimporten. Men exempel på svårigheter kan hämtas även från andra industribranscher och näringsgrenar. Många jobb har gått förlorade inom den träbearbetande industrin och inom livsmedelsindustrin.

I länet finns också jämfört med landet i övrigt färre arbetstillfällen inom handel, samfärdsl och privata tjänster. Detta beror bl. a. på att länet genom närheten till Stockholm hamnar på mellanhand, när verksamheter koncentreras till färre enheter i landet. Sålunda saknas exempelvis stora lagercentraler på handelssidan. Inom livsmedelsindustrin försvinner arbetstillfällen i takt med den pågående koncentrationen till större enheter, som regelmässigt placeras i andra län på större avstånd från huvudstaden. Närheten till Stockholm ger sålunda inte länet i dessa sammanhang de fördelar från lokaliseringspolitisk synpunkt som man generellt vill tillskriva en sådan geografisk belägenhet.

En annan faktor som medverkar till en allt ensidigare inriktning av arbetsmarknaden i Södermanland är att länets industri till övervägande delen är fjärrstyrd. 78 % av arbetsstyrkan i företag med mer än 20 anställda arbetar i företag med säte utanför länet eller i företag som via ägarförhållanden ingår i sådana. Fjärrstyrningen innebär att länets industri i huvudsak inriktas på driftsfunktioner i tillverkningsledet — driftsfunktioner där arbetstillfällen i allt snabbare takt försvinner genom en pågående mekanisering och automatisering. Samtidigt får länet en förhållandevis liten andel av de mer kvalificerade verksamheterna inom industrin, såsom produktutveckling, marknadsföring, administration samt besluts- och ledningsfunktioner, som vanligtvis förläggs till huvudkontoren utanför länet. Detta förhållande leder också till en lägre efterfrågan inom länet på olika typer av företagsservice och privata tjänster.

Allt detta sammantaget ger länet en allt ensidigare arbetsmarknad med ett begränsat yrkesval som tvingar ung arbetskraft med viss utbildning att flytta från länet. Detta innebär också att länets låglöneprofil förstärks med konsekvenser för den kommunala ekonomin och serviceutbudet. På sikt innebär detta risker för sysselsättningsutvecklingen inom industrin. Mer kvalificerad produktion som är kunskapsintensiv och har stort behov av yrkesarbetare byggs ofta ut i anslutning till forsknings- och utvecklingsenheter.

Genom anställningsstopp i företagen inträffar också att den tidigare kontinuerliga rekryteringen bryts. Därmed går den fortlöpande utbildningen och inskolningen i företagen förlorad, vilket kan komma att leda till problem då yrkeserfaren arbetskraft senare skall ersättas i samband med pensionsavgångar etc.

I regeringens proposition om regionalpolitiken slår departementschefen fast att det behövs en god ekonomisk utveckling för att regionalpolitiken skall kunna drivas med kraft. Han understryker att ekonomisk

utveckling förutsätter en successiv omvandling av näringslivets struktur och att regionalpolitiken, liksom arbetsmarknads- och näringspolitiken, måste utformas så att denna omvandling sker i socialt acceptabla former. Han konstaterar också att investeringar i samhällen och kommunikationsleder ofta representerar stora värden och att snabba och stora regionala omfördelningar av befolkning och verksamheter riskerar att leda till stora kapitalförluster. Departementschefen drar slutsatsen att vi har ett kapital att förvalta i den befintliga regionala strukturen.

Södermanlands län har en lång industriell tradition med en omfattande och utbyggd produktionskapacitet, väl utbyggda samhällen för industriell verksamhet, allt resurser som inte byggts upp i en handvändning. De problem vi redovisat med stöd av den sörmländska näringslivsutredningens rapport innebär att det finns risk för att dessa resurser kommer att utnyttjas dåligt i framtiden: att en för industriell verksamhet utbyggd kapacitet inte kommer att tas till vara. I den besvärliga omställning som vår industri står inför har varken länet eller landet råd med en sådan försummelse.

Länets näringslivsutredning har formulerat tre övergripande mål för de åtgärdsförslag man redovisat.

1. Länets befintliga resurser och outnyttjade möjligheter måste tillvaratas.
2. En stabilare sysselsättning och ett mer varierat utbud av arbetstillfällen måste uppnås i länet.
3. De nödvändiga förändringarna inom näringslivet skall ske under socialt acceptabla former.

För att uppnå dessa mål redovisar utredningen 55 åtgärdsförslag grupperade kring några huvudområden som bedöms vara av väsentlig betydelse för att få fart på utvecklingen. En utveckling som innebär att Södermanlands resurser i fråga om yrkeskunskap och industriell kapacitet utnyttjas bättre är ett riksintresse.

Utredningen konstaterar att länets problem inte kan lösas genom att tillverkningsenheter flyttas mellan olika regioner. Inriktningen måste i Södermanlands fall vara att i första hand utveckla och stärka den befintliga företagsamheten och skapa ett ökat inslag av högkvalificerad kunskapsintensiv produktion. Detta kan bl. a. ske genom att koncernföretag expanderar sådan verksamhet i anslutning till de tillverkningsenheter man redan har i länet.

Länets riksdagsledamöter har i flera motioner rest krav på industri- och näringspolitiska åtgärder i syfte att underlätta möjligheterna för i länet befintlig industri till en gynnsammare utveckling.

I den regionalpolitiska propositionen föreslås inga åtgärder som direkt tar sikte på problemen i Södermanlands län. Däremot uttalas i propositionen att regionalpolitiskt stöd liksom hittills varit fallet bör kun-

na ges även utanför stödområdena enligt nu gällande regler. Sådan stödgivning bör således kunna ske när avsevärda sysselsättningsvärigheter finns eller förutses till följd av industrinläggning i samband med omfattande branschrationisering eller av liknande orsak.

Den socialdemokratiska regeringen föreslog år 1974 med anledning av vad metallmanufakturutredningen kommit fram till rörande den branschens problem att lokaliseringssådan efter särskild prövning i varje enskilt fall borde kunna utgå till företag i Eskilstunaområdet enligt gällande regler. Likaså att lokaliseringssubstod skulle kunna utgå vid utflyttning av central privat förvaltningsenhet till Eskilstuna från storstadsområde. Riksdagen godtog dessa förslag.

År 1977 ansåg trepartiregeringen att såväl Eskilstuna som Katrineholm och Oxelösund var s. k. problemorter, som skulle vara föremål för särskilda åtgärder från statens sida. Efter direktiv som gavs av regeringen utsåg länsstyrelsen näringslivsutredningen att utgöra den arbetsgrupp som, i enlighet med regeringens beslut, skulle tillsättas i länet med huvudsaklig uppgift att samordna de regionalpolitiska och sysselsättningspolitiska insatserna på orter som drabbas av sysselsättningsproblem till följd av strukturförändringar inom stål- samt textil- och konfektionsbranscherna. Utredningen som i den här uppgiften arbetat med stöd av lokala kommittéer på var och en av de tre orterna har nyligen avlämnat en lägesrapport.

Enligt denna rapport återstår i Eskilstuna avsevärda svårigheter inom kommunens industrisektor. Arbetsmarknaden har drabbats hårt av de strukturförändringar som i snabb följd inträffat inom metallmanufakturen, gjuterierna och specialstålbranschen. En omfattande "naturlig avgång" utan kompenserande nyrekrytering har gjort att närmare 2 000 arbetstillfällen förlorats under de tre senaste åren inom industrin. Vid en jämförelse med den prognos som senast upprättats inom ramen för länsplaneringen och som pekar på en tillbakagång inom industrin med knappt 1 500 arbetstillfällen mellan åren 1975 och 1985 kan konstateras att dessa siffror redan överträffats. I prognosen låg ett antagande om en återhämtning under tioårsperiodens senare del. I rapporten bedöms emellertid dessa möjligheter som mycket begränsade. Man menar att sysselsättningen inom industrisektorn i kommunen i stället kan komma att minska med ytterligare 1 000—2 000 sysselsatta fram till år 1985 om inte åtgärder vidtas. Av särskilda arbetskraftsutredningar som företagits framgår bl. a. att det sker en avtappning av kvalificerad arbetskraft från verkstadsindustrin i Eskilstuna, något som måste betraktas som synnerligen allvarligt för utvecklingen på sikt.

Katrineholms kommun har utöver problemen inom tekobranschen drabbats av en kraftig sysselsättningsminskning till följd av utvecklingen vid några av kommunens största företag. Under de tre senaste åren beräknas närmare 1 000 arbetstillfällen ha gått förlorade i kommunen.

Dessutom är utvecklingen i regionen svag med bl. a. bortfall av ett stort antal industriarbetstillfällen i Hälleforsnäs i Flens kommun.

Utvecklingen vid SSAB-Oxelösund har inneburit att mer än 450 arbetstillfällen direkt och indirekt förlorats i kommunen under de tre senaste åren. Utöver problemen vid SSAB och därmed sammanhängande svårigheter i andra företag har läget på kommunens arbetsmarknad ytterligare förvärrats genom nedläggningen av Emmaboda Glas AB:s tillverkning i Oxelösund och svårigheterna för AB Centrifugalrör. Detta kan innebära bortfall på ca 200 arbetstillfällen. Härtill kommer att Nyköping och Oxelösund måste betraktas som en gemensam arbetsmarknad. I Nyköpings kommun kommer nedläggningen av F 11 att innebära ett bortfall med 550 arbetstillfällen. Tillsammans med andra nedläggningar och anställningsstopp som är aktuella i Nyköpings kommun uppskattas minskningen av antalet arbetstillfällen i området till ca 2 000.

Som en sammanfattning av rapporten konstaterar näringslivsutredningen att betydande insatser måste göras för att möta problemen på länets arbetsmarknad. Kapitalförstöring, misshushållning med väl utbildad arbetskraft, dåligt utnyttjande av redan gjorda omfattande samhällsinvesteringar hotar, om inte samhällsekonomiska bedömningar i vidare mening får bli vägledande för uppbyggnaden av vår framtida industristruktur.

Vi vill mot denna bakgrund starkt understryka angelägenheten av att riksdagens beslut av år 1974 beträffande Eskilstunaområdet får gälla liksom att möjligheter även i fortsättningen måste finnas att från fall till fall pröva regionalpolitiska åtgärder för de av långsiktiga sysselsättningsproblem berörda kommunerna. Vi vill i sammanhanget, när det gäller Oxelösunds kommun, erinra om att såväl arbetsmarknadsutskottet som näringsutskottet i samband med varvspropositionen uttalat sig för att kommuner med underleverantörer till varven skall, om sysselsättningsproblem uppstår, kunna få regionalpolitiskt stöd även i de fall kommunen ligger utanför varvsregionen.

Den fråga som vi generellt för länet vill fästa uppmärksamhet på är den betydande risk länet löper för en alltmer ensidig utveckling av arbetsmarknaden. Fjärrstyrningen innebär, som vi tidigare redovisat, att länet får en mycket liten andel av de mer kvalificerade verksamheterna inom industrin — forskning, produktutveckling, marknadsföring, administration samt besluts- och ledningsfunktioner. Länets industri inriktas i huvudsak på driftsfunktioner i tillverkningsledet.

Vi utgår ifrån att en liknande utveckling kan drabba andra län. Det vore, enligt vår mening, olyckligt om detta på sikt skulle innebära att vi fick en segregation på arbetsmarknaden, där de kunskapsintensiva och mera framtäysföande arbetsuppgifterna inom näringslivet koncentrerades till ett litet fåtal områden i landet.

Vi anser att det är ett angeläget samhällsintresse att så många arbetsmarknadsområden som möjligt kan erbjuda ett brett yrkesval. Ett rikt erfarenhetsutbyte mellan människor med olika utbildningsbakgrund och kunskaper från skiftande arbetsfält skapar, enligt vår mening, förutsättningar för en gynnsammare samhällsutveckling från allmändemokratiska synpunkter.

Det samrådsförfarande som hitintills prövats vid lokalisering av investeringar inom koncerner/företag med mer än 500 anställda har som sysselsättningsutredningen påvisat inte lett till särskilt påtagliga resultat. Det kan självfallet i viss mån bero på att investeringsverksamheten i dessa företag under senare år över huvud taget varit låg. Vi är emellertid oroade för att lokaliseringsområdet i sin nuvarande form kan visa sig vara ett alldeles för svagt instrument när det gäller att bryta den trend i utvecklingen vi vill varna för.

Statsmakterna har tidigare sökt nå en bättre balans på arbetsmarknaden och en positiv regionalpolitisk effekt genom utflyttningen av statlig verksamhet till olika delar av landet. Effekten blir begränsad om inte en liknande utveckling kommer till stånd på den privata sidan. Vi anser det därför angeläget att samhället redan nu förbereder effektiva åtgärder för att motverka att de kunskapsintensiva arbetsuppgifterna inom näringslivet koncentreras till ett fåtal områden i landet.

Skall redan befintliga förutsättningar för industriell verksamhet i Södermanland kunna utnyttjas fullt ut och en ny och mera kunskapsintensiv produktionsinriktning främjas, är en ökad satsning på utbildning och forskning angelägen. Det stora behovet av förnyelse och kontinuerlig produktutveckling inom industrin gör att ökade satsningar måste göras på den tekniska forskningen. Det är angeläget att de forskningsresurser som finns vid Studsvik utnyttjas effektivt och utvecklas ytterligare. En utbyggnad av och ökad anknytning till tillämpad forskning vid den yrkestekniska högskoleenheten i Eskilstuna är viktig.

En fortsatt utbyggnad av utbildningsmöjligheterna på olika nivåer är angelägen när det gäller tekniska ämnen och yrkesutbildning. Utbyggnaden av högskoleenheten måste fortsätta. Likaså måste en utbyggnad ske av gymnasieutbildningen. För att tillgodose det i framtiden ökande behovet av kvalificerade yrkesarbetare måste vidare en fortsatt utbyggnad av den yrkesinriktade utbildningen genomföras. Uppgifter om de yngre arbetssökande illustrerar behovet av sådana satsningar i Södermanlands län med dess speciella industristruktur. Utbildningsnivån för de arbetssökande under 35 år är påfallande mycket lägre än i riket i övrigt.

En annan regionalpolitisk åtgärd som skulle vara av stor betydelse för att tillvarata de utvecklingsmöjligheter och utnyttja den produktionskapacitet som finns inom den södermanländska småindustrin vore om

länet kan få möjlighet att med statens stöd upprätta ett projektledningscentrum.

Mot bakgrund av vad vi tidigare redovisat beträffande risker för en ensidig utveckling av arbetsmarknaden i Södermanlands län och det bortfall av statlig verksamhet som nedläggningen vid F 11 innebär förutsätter vi att länet skall komma i fråga när det gäller lokalisering av nytillkommande statliga verksamheter.

Propositionens förslag är i sig ett uttryck för insikten att de regionalpolitiska målen inte kan uppnås i ett samhälle där man överlåter åt marknadskrafterna att styra utvecklingen. För Södermanlands län är som ovan redovisats de regionalpolitiska problemen av delvis annan karaktär än i de delar av landet som i propositionen föreslås ingå i stödområde. Inte heller i Södermanlands län kommer emellertid de regionalpolitiska problemen att lösas utan statsmakternas aktiva medverkan. Att blottställa ett län med så påtagliga sysselsättnings- och strukturproblem inom industrin på regionalpolitiska insatser kan få förödande effekter på möjligheterna att tillvarata den industriella kapacitet som byggts upp på industriorterna.

Första förutsättningen för en aktiv lokaliseringspolitik för landet totalt sett måste vara tillväxt i vår ekonomi. Denna tillväxt är i hög grad beroende av hur vi utnyttjar befintlig industriell kapacitet.

Med hänvisning till ovanstående motiveringar hemställer vi

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts beträffande möjligheterna att i kommuner med befintlig outnyttjad industriell kapacitet och sysselsättningssvårigheter ge regionalpolitiskt stöd,
2. att riksdagen uttalar att regeringen redan nu bör förbereda effektivare åtgärder för att motverka att de kunskapsintensiva arbetsuppgifterna inom näringslivet koncentreras till ett fåtal områden i landet.

Stockholm den 19 april 1979

SVANTE LUNDKVIST (s)

BERNT EKINGE (fp)

SVEN-OLOV TRÄFF (m)

BENGT GUSTAVSSON (s)

TAGE SUNDKVIST (c)

INGRID LUDVIGSSON (s)

GÖSTA KARLSSON (c)

SVEN ANDERSSON (s)

OLLE SVENSSON (s)

i Stockholm